

Artikkeleita

Varovaisuussäästäminen ja työttömyys

ULLA HALONEN JA KARI TAKALA

Johdanto

Kotitalouksien säästämisasteen nopea vaihtelu on viime vuosina vaikuttanut mm. kokonaistaloudellisten ennusteiden osuvuuteen ja niihin liittyvään epävarmuuteen. Rahamarkkinoiden vapautumisen yhteydessä kotitalouksien säästämisaste laski asuntosijoitusten ollessa huipussaan 1988 lähelle nollaa. Lamakauden säästämisasteen ripeä nousu oli jonkinasteinen yllätys, sillä 1980-luvun lopun rahamarkkinoiden vapautuksen ajateltiin nostavan kotitalouksien velkaantumista pysyvästi ja alentavan säästämisastetta pitkäksikin aikaa¹. Kolmen lähes 10 prosentin huippuvuoden jälkeen kotitalouksien säästämisaste on jälleen kääntynyt yllätyksellisen nopeaan laskuun². Vuotta 1994 koskevien ennakkolukujen mukaan kotitalouk-

sien nettosäästämisasteen arvioidaan laskeneen 6.4 prosenttiin (Kuvio 1)³.

Rahamarkkinoiden vapautumisen arveltiin alunperin alentavan säästämisastetta pysyvästi, sillä luottomarkkinoiden säännöstely oli rajoittanut mahdollisuuksia kulutuksen tasaamiseen odotettuja työtuloja vastaan. Säännöstely viivästytti tarpeettomasti esimerkiksi omistusasuntojen hankintaa. Luotonsaannin helpottumisen myötä kulutusluotot kasvoivat ja yksityisen kulutuksen painopiste siirtyi joksikin aikaa

³ Brutto- ja nettosäästämisasteen erotus muodostuu laskennallisesta pääoman kulumisesta, joka on kuitenkin pysynyt niin vakaana, ettei se muuta kuvaa säästämisasteen ajallisesta kehityksestä. Kotitalouksien säästämisasteen sijaan kannattaa tarkastella kotitaloussektorin säästämisastetta, jolloin tarkasteluun lisätään voittoa tavoittelemattomat yhteisöt. Asuntoyhteisöjen lisäksi näihin luetaan säätiöt, puolueet, seurakunnat ja muut kotitalouksia palvelevat yhteisöt. Muiden kuin asuntoyhteisöjen budjettitalous on kuitenkin ollut tasapainossa. Asuntoyhteisöt ovat sen sijaan olleet asuntoinvestointien kautta olleet negatiivisia nettosäästäjiä.

¹ Ks. esim. Viren (1989a ja 1989b)

² Ks. esim. Salmi (1995)

kestokulutushyödykkeiden suuntaan. Tämän ajateltiin paremmin vastaavan kotitalouksien tarpeita. Varsinainen kulutusjuhla kotitalouksien kohdalla tapahtui kuitenkin asuntojen ostojen ja asuntoinvestointien muodossa. Vajaassa viidessä vuodessa (1985-1989) kotitalouksien velkaantuneisuus suhteessa käytettävissä oleviin tuloihin kasvoi yli kolmanneksella. Kasvaneen luotonkysynnän ansiosta kotitalouksien markkamääräinen luottokanta kaksinkertaistui. Velkaantuminen kääntyi nopeaan laskuun pankkien luotontarjonnan supistumisen ja heikentyneiden tulo-odotusten myötä keväällä 1989. Velkaantumisinnotuksen jälkeen säästämisaste elpyi nopeasti vuosina 1991-92, vaikka palkkasumma ja käytettävissä olevat tulot supistuiivat ennätysellisen paljon. Vaikka kulutuksen elpyminen vuoden 1994 aikana on osin selitettävissä mm. patoutuneiden kulutustarpeiden toteuttamisella, säästämisasteen tason odotetaan pysyvän korkealla, sillä kotitaloudet kokenevat barometrikyselyjen ilmaiseman luotonottohaluttomuuden perusteella velkaantumisasteen olevan edelleen liian korkealla tulo-riskeihin nähden⁴.

1990-luvun silmiinpistävin makrotaloudellinen ilmiö on kuitenkin ollut työttömyysasteen ennenkokematon nousu. Kun työttömyysaste oli työttömiksi ilmoittautuneiden työnhakijoiden mukaan vielä syyskuussa 1990 3.2 prosenttia, työttömyysaste oli pahimmillaan tammikuussa 1994 22 prosenttia⁵. Säästämisasteen

⁴Tähän viittaavat mm. Tlastokeskuksen kuluttajabarometrikyselyt ja asuntoluottojen heikko kysyntä.

⁵ Työttömien työnhakijoiden maksimi tosin löytyy kausipuhdistamattomana jo joulukuulta 1993, jolloin työttömiä oli 536 794. Joulukuussa 1994 työttömiä oli vielä 495 200, eli 20.2 % työvoimasta. Tilastokeskuksen ILO:n suositusten mukaan laskettu työttömyysaste oli joulukuussa 1994 17.4 prosenttia.

nousu ajoittui näin ennen työttömyysasteen nousua, mikä viittaisi siihen, että säästämisellä varauduttiin lamaan. Toisaalta 'keynesiläisen' tulkinnan mukaan säästämisasteen nousu alentaa kulutusaltiutta, supistaa kysyntää ja hidastaa tätä kautta työttömyyden alenemista. Riippuvuus saattaa olla molemminsuuntainen. Korkea velkaantuminen ja korkea reaalikorkotasoa on vähentänyt kulutusmenoja ja vaikuttanut myös varallisuushintojen deflaatioon, joka myös osaltaan on syventänyt kysyntälamaa (vrt. King, 1993).

Jo pelkästään näiden havaintojen vuoksi on syytä tarkastella säästämisasteen ja työttömyyden välistä riippuvuutta (Kuvio 2). Säästämisen ja työttömyyden yhteyttä voidaan pohtia *varautumismotiivin* kannalta, jossa säästämisellä varaudutaan työttömyyden kasvuun, joka samalla merkitsee ansiotulojen supistumista. Laman myötä odottamattomia menoja varten ja työttömyyden varalta tapahtuva säästäminen onkin kyselytietojen perusteella noussut. Masatyöttömyys on nostanut työttömyyden keskeiseksi tulo-riskiksi. Toiseksi *työttömyys vaikuttaa* ratkaisevasti ainakin työttömien *säästämis-mahdollisuuksiin*. Pitkäaikainen työttömyys merkitsee usein säästöjen purkamista tai asunto-omaisuuden realisointia, mikä vaikuttaa ratkaisevasti kotitalouden koko elinaikaiseen varallisuuteen. Mitä nuorempi työtön on, sitä suuremman osan elinkaarivaroistaan hän menettää työttömyyden takia, sillä säästöjen tuottama pääomatulo jää saamatta pidemmältä ajanjaksoilta.

Kolmanneksi työttömyysriskin muutos vaikuttaa kotitalouksien tulo-odotuksiin ja *tuloepävarmuuteen* suhtautumiseen. Tulokehityksen epävarmuuden lisääntyminen mm. avoimen työttömyyden, työajan lyhentämisen, työn osaaikaistumisen muodossa ei voi olla vaikuttamatta riskiä kaihtavien kuluttajien kulutus-

säästämissä päätöksiksi. Viime aikoina on ryhdytty keskustelemaan myös ansiosidonnaisen työttömyysturvan ja toimeentulotuen työttömyyttä ylläpitävästä roolista. Elantomenoihin riittävä työttömyysturva ja toimeentulotuki estävät palkkojen joustoa sekä laimentavat halukkuutta työhön. Ankarat ansiotulojen verotukset on tehnyt työnteon heikosti kannattavaksi, varsinkin jos työttömänä oleminen mahdollistaa verottomien lisäansioden hankkimisen harmaan sektorin palveluksessa. Kohtuuden nimissä on kuitenkin todettava, että työmarkkinoilla suurimmat ongelmat eivät ole työvoiman tarjonta- vaan kysyntäpuolella. Työllistäminen on välillisten työvoimakustannusten muodostaman verokiilan kautta tehty kalliiksi ja kannattamattomaksi, joten avoimia työpaikkoja ei ole juurikaan syntynyt.

Massatyöttömyys on sodanjälkeisessä Suomessa uusi ilmiö. Aiemmat säästämisasteen mallitukset eivät paljastaneet, että työttömyydellä olisi ollut mitään merkittävää roolia säästämisasteen kannalta. Tuoreet säästämisytälön mallitukset ovat kuitenkin viitanneet siihen, että 1990-luvun lamakauden ripeää säästämisasteen nousua on vaikea selittää pelkästään esim. varautumisella ansiotulojen laskuun (Koskela ja Viren, 1992, Brunila ja Koskela, 1994 sekä Takala, 1995). Työttömyysasteella ja sen muutoksilla on mitä ilmeisimmin tärkeä rooli odotettujen tulojen epävarmuuden nousun selittämisessä. Se, pystyvätkö kotitaloudet ennakoimaan työttömyyden nousua vaikuttaa luonnollisesti varovaisuussäästämis-selityksen paikkansapitävyyteen.

Säästäminen ja velkaantuminen viime vuosina

Säästäminen ja velkaantuminen ovat Suomessa olleet 1980-90 luvun taitteessa pitkälti toistensa peilikuvia. On siis kysyttävä kumpi toimii taloudellisen käyttäytymisen liikkeellepanijana; säästäminen vai velkaantumishalukkuus. Pysyväistulohypoteesin mukaan säästäminen ennakoii tulojen laskua. Säästäminen vähenee ja säästöjen purkaminen ennakoii sitävastoin ansiotulojen nousua. Sen sijaan velkaantumista tai likviditeettirajoitteita pysyväistuloteoria ei varsinaisesti käsittele. Lienee kuitenkin selvää, että velkaantumishalukkuus riippuu ratkaisevasti tulo-odotuksista. On tietenkin mahdollista, että säästäminen ja velkaantuminen eivät ole selkeästi eroteltavissa olevia päätöksiä. Jos jokin sektori on nettosäästäjä, on tälle säästölle löydyttävä myös käyttäjä ts. velkaantuja. Velkaantumista voisi pitää vain negatiivisena säästämisena silloin, kun likviditeettirajoitteita ei esiinny.

Kotitalouksien nettosäästäminen määritellään kansantalouden tilinpidossa residuaalina, jossa käytettävistä olevista tuloista vähennetään kulutusmenot. Kulutuksesta ylijäänyt tulovirta käytetään joko varallisuuden hankintaan (rahoitus- tai reaali-varallisuus) tai velkojen kuoletuksiin. Intuitio tilille maksetusta palkkasta tai korkotulosta sekä tältä tililtä kulutusta varten nostettujen rahojen erotuksesta, ei kuitenkaan näytä tuottavan läheskään samankaltaista käsitystä säästämisestä. Tilinpidon säästäminen ja talletussäästäminen korrelaation olettaisi olevan vähintäänkin positiivinen.

Kuvion 3 perusteella talletuskasvu ja säästäminen ovat olleet vahvasti negatiivisesti korreloituneita. Talletuskehitystä hallitsee vuosien 1987-89 talletusten kasvu, joka suurelta osin johtuu ulkomaisen pääoman tuonnista ja vel-

kaantumisen kasvusta, jolla rahoitettiin mm. kotimaisen reaaliavarallisuuden (asunto- ja yrityskaupat) ostoja. Vuoden 1989 myyntivoittoverouudistuksen odotus näkyy erityisen selvästi talletusvarojen kasvuna, kun yrityssektoriin kuuluvat osakeyhtiöt ostivat yksityisten henkilöiden yritysvarallisuutta. Rahat vuoden 1988 lopun yrityskaupoista talletettiin pankkeihin määräaikaistileille, eivätkä ne varsinaisesti edusta kotimaisen säästämisen kasvua, vaan pikemminkin portfoliomuutosta reaaliavarallisuudesta likvidiin varallisuuteen. Käsitys säästämisestä ei käytännössä muutu, vaikka kotitalouksien talletuskasvun sijaan tarkasteltaisiin kotitalouksien rahoitussäästämisen (käteinen, talletukset, obligaatiot) muutoksia suhteessa tuloihin. Vastauksen rahoitussäästämisen ja tilinpidon säästämis käsitteen väliseen eroon täytyy löytyä kotitalouksien velkaantumis- ja sijoituskäyttäytymisestä (kuvio 4).

Tilinpidon säästämisen käyttäytyminen onkin usean tekijän yhteysvaikutuksen tulos. Tilinpidon säästäminen sisältää sekaisin rahoitussäästämistä, kuoletuksia ja nettovelkaantumista (nostot-kuoletukset), joten ei ole myöskään ihme, että säästämisen korkoreaktiot ovat usein tulleet portfolioteorian kannalta vääränmerkkisiksi. Rahoitussäästäminen reagoi kuitenkin positiivisesti reaalisien tuoton kasvuun. Kotitaloussektorin säästämisasteen laskuun vuosina 1986-89 vaikutti kotitalouksien asuntojen ostobuumi ja asunto-osakeyhtiöiden asuntoinvestoinnit. Tämä merkitsi nettovelkaantumisen kasvua ja myöhemmin kotitalousluottojen kuoletusten kasvua. Huolimatta siitä, että luottojen kuoletus on kotitalouksien bruttosäästämistä, säästämisaste ja luottojen kuoletukset ovat olleet niinkään käänteisesti toisistaan riippuvia (kuvio 5).

Säästämisen mittaamista ja sen tarkastelua voidaan problematisoida myös muista lähtö-

kohdista, esimerkiksi säästämisen sektorijaotteen perusteella. Laman aikana kotitalouksien käytettävissä olevia tuloja ja siten kulutusta sekä säästämistä on ylläpidetty massiivisten tulonsiirtojen avulla. Kotitalouksista on laman myötä tullut nettotulonsiirtoja saava osapuoli entisen maksumiehen sijaan (kuvio 6). Kulutusta on ylläpidetty julkisen sektorin velkaantumisen turvin. Julkisen talouden velkaantumisesta päättävät kotitaloudet eduskunnan ja hallituksen välityksellä. Kun valtionvelan kasvu voidaan tulkita tulevien verojen nousuksi ja kun pääosa välittömistä veroista jää kuitenkin kotitalouksien maksettavaksi, voidaan julkisen velan nettokasvu laskea yhteen kotitalouksien säästämiseen (kuvio 7)⁶. Kasvaneet tulonsiirrot ovat menneet ensisijaisesti työttömyydestä ja toimeentulotuesta aiheutuneisiin menoihin. Eri säästämis käsitteet tuottavat näin varsin erilaisen kuvan siitä millaista säästämiskehitys on viime vuosina ollut.

Säästämis-kulutuspäätös

Seuraavaksi tarkastellaan säästämistä erityisesti kulutuksen tasoittamiseen liittyvän ns. varautumismotiivin kannalta. Tätä varautumismotiivia on kirjallisuudessa puettu erilaisiin teorianuotoihin. Campbell (1987) on esittänyt pysyväistulohypoteesiin perustuen säästämiselle tulkin-
taa ennakoivana varautumisena ns. pahan päivän varalle, jolloin säästäminen ennakoii ansio-
tulojen odotettua supistumista. Havainto vanhojen ikäluokkien säästämisestä ennen eläke-
vuosia sopii yhteen myös tämän tulkinnan kanssa.

Teknisesti tulos seuraa suoraan kulutuksen

⁶ Ks. myös Harris ja Steindel (1991, s.2)

ja tulojen yhteisintegroituneisuudesta (Engle & Granger, 1987). Toisaalta Carroll (1992) on ehdottanut säästämislle vaihtoehtoista varovaisuustulkintaa sillä perusteella, että kuluttajat pyrkisivät käyttäytymisessään vakaaseen varat/tulot suhteeseen. Tämän suhteen vaihteluihin vaikuttaa mm. odotettu työttömyys. Pysyväistulomallissa säästäminen tiivistää kaiken tarvittavan tiedon tulo-odotusten muutoksista, jolloin esim. työttömyysasteella ei pitäisi olla enää erillistä selitysvoimaa säästämisasteen suhteen. Varovaisuussäästämässä lähtökohtana on taas ajatus, että säästämällä varaudutaan odotettujen tulojen epävarmuuteen, joka riippuu keskeisesti työttömyydestä ja sen odotetusta muutoksesta. Toisin sanoen pysyväistulomalli korostaa tulo-odotusten merkitystä, varovaisuusmotiivi korostaa tulojen odotetun vaihtelun merkitystä. Carrollin ajattelutapa nojautuu ajatukseen siitä, että rahoitussäästämällä tasoitetaan eräänlaisena joustinpatjana tulojen vaihteluja. Mitä suurempaa on tulojen odotettu vaihtelu, sitä suurempi rahoituspatja tarvitaan minimikulutuksen varmistamiseksi. Varovaisuussäästämässä säästämiseen vaikuttavia tekijöitä ei rajoiteta ainoastaan tulo-odotuksiin, vaan tulojen odotettu vaihtelu vaikuttaa niinikään säästämiseen⁷.

Kotitalouksien säästämislle voidaan luonnollisesti esittää useita erityyppisiä motiiveja. Eräs keskeisimmistä taloustieteellisistä perusteluista liittyy edustavan kuluttajan hyödyn mak-

simointiin ts. kulutuksen tasaamiseen yli ajan. Jos hyötytaso on kulutuksen suhteen vähenevästi kasvava funktio, niin mahdollisimman tasainen kulutus tuottaa maksimaalisen hyödyn, kun reaalikorko ja aikapreferenssi ovat samansuuruisia vakioita. Kulutuksen tasaamiseen taas tarvitaan joko säästöjä tai luotonottoa, joka täydellisillä pääomamarkkinoilla oletetaan mahdolliseksi annettuja elinkaarituloja vastaan. Ns. Euler-ehto kulutuksen optimivalinnalle on helposti johdettavissa esim. kahden periodin esi-merkkitapauksessa.

Ehto kertoo, että kulutuksesta saatavien rajahyötyjen optimisuhde (kulmakerroin) riippuu reaalikoron ja aikapreferenssin suuruudesta. Reaalikorko mittaa tulojen diskonttausta, aikapreferenssi taas kulutushyötyjen diskonttausta. Jos korko on vakio yli ajan ja yhtäsuuri aikapreferenssin kanssa, optimaalinen kulutus on täysin tasainen yli ajan. Muutoin kulutuksen aikakaus on laskeva tai nouseva.

Edustavan kuluttajan malleissa aikapreferenssin ja reaalikoron yhtäsuuruus on oikeastaan ainoa järkevä oletus. Identtisten kuluttajien oletus on kuitenkin eräs epärealistisimpia yksinkertaistuksia kulutus-säästämissä päätösten kannalta. Kulutuksen taso, joka määrää hyötyn tason taas määräytyy ansio- ja pääomatulojen suuruuden kautta. Muita täsmällisempiä johtopäätöksiä ei optimiehdon perusteella ole johdettavissa ennenkuin hyötyfunktioille annetaan jokin funktiomuoto. Hall (1978) esitti kuuluisan tuloksen kulutuksen satunnaiskulusta olettamalla, että hyötyfunktio on kvadraattinen. Tämä rajoitus on vain yksi monista enemmän tai vähemmän realistisista vaihtoehtoista (vrt. Muellbauer, 1994).

Säästämiseen liittyy kulutuksen tasoittamisen lisäksi varovaisuuteen ja tulevan tulokehityksen epävarmuutta ennakoivia käyttäytymispiirteitä. Näitä voidaan yleisesti kutsua va-

⁷ Kun säästämislle varaudutaan tulojen supistumiseen voidaan puhua varautumismotiivista (precautionary saving), ja kun säästämislle varaudutaan tuloepävarmuuteen voidaan puhua varovaisuussäästämisestä (buffer stock view of saving). Molemmissa motiiveissa tähdätään kuitenkin kulutuksen tasoittamiseen, joten käytännössä tai ekonometrisissa testeissä em. motiivit eivät ole helposti eroteltavissa.

rautumis- ja varovaisuusmotiiveiksi, joissa suunnitellusti pyritään neutraloimaan tulojen tai elinkaarivarallisuuden vaihteluista koituvia haittoja. Kolmas edellisistä selvästi poikkeava säästämismotiivi on *perinnönjättö* ja muut *sukupolvien väliset tulonsiirrot*, joilla useimmiten tähdätään oman hyötytason maksimoinnin sijasta jälkeläisten kulutuksen ylläpitoon. Hyödyn maksimointi on tällöin yli sukupolvien ulottuvaa. Vanhempien maksamat lasten koulutusmenot ovat vastaavasti eräs inhimillisen pääoman investointimuoto, joka tähtää jälkeläisten kulutustason maksimointiin. Säästämistä motivoivia psykologisia voimia voi olla vaikea erotella täysin toisistaan ekonometrisissa estimoinneissa tai edes kyselytutkimuksissa. Käyttäytymismotiivit ovat havaitsemattomia muuttujia eikä kotitalouksien - enemmän tai vähemmän rationaalisen - päätöksenteon luonteesta voida vetää kuin tilastollisia johtopäätöksiä. Käytännössä säästämisen mallittamista ja lähestymisnäkökulmaa kannattaa erilaistaa ja muotoilla sen mukaan, mitä lopulta halutaan saada selville.

Työttömyys ja budjettirajoitus

Työttömyyden tarkastelu kannattaa aloittaa työttömyyden keskeisimmästä implikaatiosta ts. siitä, että työttömyys yleensä alentaa tuloja. Työttömyys on nuorissa ikäluokissa useammin tilapäistä, mutta työttömyys supistaa nuorilla elinkaarituloja pysyvämmiin. Työtön menettää säästämisestä ja varojen karttumisesta saadut pääomatulot koko jäljellä olevalta elinajaltaan. Pitkään jatkunut työttömyys alentaa usein työntekijän markkina-arvoa työmarkkinoilla, työlliset sen sijaan saavat työkokemusta, joka nostaa ennen pitkää palkkatasoa. Kulutukseen käytettävissä olevien resurssien supistuminen

laskee myös vääjäämättä kulutusta. Tulojen jakautumisella yli elinkaaren on käytännössä merkitystä sikäli, että epätäydellisillä pääomamarkkinoilla anto- ja ottolainauskorot eroavat toisistaan. Heti täysi-ikäisinä työelämään menevät voivat säästää ja tavallaan luotottaa opiskelijoita, ja koska antolainauskorko on ottolainauskorkoa suurempi, rahoitusmarkkinat toimivat tulojen tasaajina, jos ajatellaan että opiskelijat saavat myöhemmin muita korkeampaa palkkaa. Koulutus on kuitenkin eräs tärkeimmistä keinoista suojautua työttömyysriskiltä.

Tavanomaisissa elinkaaari- ja pysyväistulomalleissa, joissa tulot ovat eksogeenisesti annettuja, ei ennakoimattomalla työttömyydellä ole mitään erityistä roolia. Odotettu työttömyys tai työttömyysriskin kasvu voidaan periaatteessa mallittaa joko odotettujen työtulojen supistumisen tai korkopremion kasvun avulla. Työttömyyden mallittaminen edellyttää ansiotulojen stokastisen luonteen hyväksymistä. Ei-vapaaehtoinen työttömyys vaikuttaa kuluttajien budjettirajoitusta supistavasti. Työttömyyden kesto on niinkään satunnaismuuttuja, jolle voidaan esittää vain jokin todennäköisyysjakauma. Työttömyyden todennäköinen kasvu tai työttömyyden keston pidentyminen aikaansaa varovaisuussäästämisen nousun vain siinä tapauksessa, että kotitaloudet eivät ole kiinnostuneita ainoastaan ansiotulo-odotuksista sellaisenaan vaan myös odotettujen ansiotulojen vaihtelusta. Budjettirajoitukseen vaikuttavat edellä käydyn keskustelun perusteella ainakin odotettujen tulojen muutokset, odotettujen tulojen epävarmuus sekä korkomuutokset, jotka vaikuttavat budjettirajoitukseen tulojen ja varojen nykyarvojen kautta.

Työttömyys ja aikapreferenssi

Kulutus- ja säästämisspäätökset kuvastavat kuluttajien suunnitelmia, joten ne voivat vaihdella henkilöstä toiseen. Kuluttajat ovat eri tavoin kärsimättömiä kulutuksen kulloisenkin haluttavuuden ts. aikapreferenssin suhteen. Tämä yksilöllinen aikapreferenssi ilmaisee kuluttajan haluaman kulutuksen jakautumisen yli ajan. Aikapreferenssi on subjektiivinen vastine markkinoilla realisoituvalla reaaliakorolla. Aikapreferenssi mittaa eri ajankohtiin liittyvien hyötyjen diskonttausta. Kun tuleva kulutus on aina nykykulutusta epävarmempaa, kulutuksen lykkäämisestä on maksettava jokin kompensatio. Rahamarkkinoilla ei varsinaisesti käydä kauppaa kulutukseen käyville tavaraerillä, vaan rahalla, joka mittaa kulutukseen käytettävissä olevaa ostovoimaa. Kotitaloudet voivat näin ollen lainata tulojaan ja rahoitusvarallisuuttaan säästettyä ostovoimaa - muiden käyttöön⁸. Työttömät joutuvat usein joko purkamaan rahoitussäästämistään, realisoimaan reaaliomaisuuttaan tai turvautumaan luotonottoon entisen kulutustason ylläpitämiseksi. Valinta näiden rahoitustapojen välillä riippuu siitä, kuinka pysyväksi työttömyysuhka koetaan, joka taas riippuu mm. iästä, koulutuksesta, ammatista.

Usein ajatellaan, että esim. nuorilla ja hyvin vanhoilla kulutuksen kärsimättömyys on suuri. Nuorilla suuri rajakulutusalttius tuloista johtuu

⁸Luotonkysynnän ja -tarjonnan perusteella markkinat tasapainottuvat nimelliskoron ts. rahan hinnan avulla. Kulutus päätökset koskevat kuitenkin reaalisia suureita eikä markkamääriä, jolloin ilman rahailluusiota luottopäätökset tehdään reaali-koron perusteella. Reaalikorko määräytyy taas nimelliskoron ja inflaation erotuksena. Edustavalle kuluttajalle reaalikorko määräytyy markkinoilla eksogeenisesti annettuna.

alhaisesta hyötytasosta ja siitä, että halutaan nopeasti nostaa kulutustasoa kohti tavoiteltua normaalitasoa, varsinkin jos odotettu tulojen kasvu on nopeaa. Vanhoilla kotitalouksilla kärsimättömyys erityisesti varoista kuluttamiseen on korkea siksi, että lyhyt odotettu elinaika ei salli kovin pitkällistä kulutuksen lykkäämistä (Muellbauer, 1994 s. 9-10). Rajakulutusalttius varallisuudesta ja pääomatuloista poikkeaa toisistaan myös iän funktiona. Vanhat kotitaloudet ovat myös erityisen innokkaita säästäjiä juuri ennen eläkeikää, millä varaudutaan mitä ilmeisimmin eläkeiän supistuviin tuloihin (Deaton, 1992). Eläkeläiset ovat jo määritelmällisesti suojattuja työttömyyden aiheuttamalta tuloriskiltä ellei pidetä todennäköisenä, että masatyöttömyys ja velkaantuneisuus johtavat odotettujen eläke-etuuksien purkamiseen.

Se miksi tässä keskustellaan aikapreferenssistä liittyy siihen, että työttömyyden voidaan olettaa vaikuttavan aikapreferenssiin. Jatkossa havaitaan, että laman pitkittyminen näyttää kasvattaneen epävarmuutta ja lyhentäneen taloudellista suunnitteluhorisonttia, minkä voi olettaa nostaneen aikapreferenssiä. Suunnitteluhorisontin lyhentyminen merkitsee siis tulevien hyötyjen diskonttauksen nousua. Jos taas aikapreferenssi nousee, niin rahoitusmarkkinoilla vaadittu tasapainokorko nousee. Näin ollen voisi ajatella, että masatyöttömyyden olosuhteissa korkotaso olisi korkeampi johtuen kasvaneesta aikapreferenssistä, mikä näkyy koron riskipremion kasvussa. Varautuminen lamaan nostaa säästämisalttiutta, mutta laman aikana syntyvä säästäminen on niukempaa ja korot voivat nousta, kun rahoitustarve ei jousta yhtä nopeasti. Heti laman pohjan jälkeen kulu-tushalut kasvavat tulo-odotusten myötä ja säästämistä laskee.

Oma kysymyksensä on kuitenkin se, miten työttömyys vaikuttaa kulutuksen kärsimättö-

myyteen. Luultavasti tämä riippuu paljolti siitä, miten tilapäiseksi tai pysyväksi työttömyys oletetaan. Luontevan tuntuinen oletus olisi kuitenkin se, että työttömyysriskin kasvu aikaansaisi aikapreferenssin nousun, sillä taloudellisen suunnitteluhorisontin lyheneminen nostaa aikapreferenssiä. Laman aikana kuluttajat eivät sitoudu asuntojen tai kestokulutushyödykkeiden ostoon vaan kulutus painottuu lyhytaikaiseen nopeasti hyötyä tuottavaan kulutukseen. Vaikutus olisi samantapainen kuin vanhojen ihmisten aikapreferenssin kasvu lähellä kuolinhetkeä. Toisaalta voisi ajatella, että tilapäisen työttömyysuhan kohdatessaan (mm. nuoret ja vastavalmistuneet) monet supistaisivat kulutustaan jo ennakkoon ja säästäisivät kaiken varallista.

Varovaisuussäästäminen ja työttömyys

Säästämis-kulutus päätökset ovat periaatteellisesti ajateltuna eteenpäin suuntautuvan rationaalisen suunnittelun tulosta. Useimmat rationaalisten odotusten pysyväis- ja elinkaarimallin implikaatiot tulevat kuitenkin ekonometristen testien perusteella hylätyiksi lähinnä siksi, että eteenpäin suuntautuva käyttäytyminen ei ole kyllin vahvaa (Muellbauer, 1994). Osa kuluttajista ei välttämättä ennakoiv tulevaa, vaan käyttäytyy joko vanhojen tapojen tai muiden nyrkisääntöjen perusteella. Tämä aikaansaa sen, että myös mennyt kehitys selittää säästämis-käyttäytymistä. Varovaisuusmotiiviin perustuva käyttäytyminen pyrkii jossain määrin lieventämään näitä 'ultrarationaalisia' vaatimuksia, joita täysin rationaaliin odotuksiin on liitynyt. Varovaisuusmotiivin painopiste on näin ollen lyhyen aikavälin syklisen käyttäytymisen paremmassa analysoinnissa.

On olemassa monenlaista empiristä aineis-

toa, joka viittaa siihen, että kotitaloudet eivät pysty ennustamaan lyhyellä aikavälillä virheettömästi esim. tulokehitystään ja siksi eivät pysty tasaamaan kulutustaan tehokkaasti. Esim. säästäminen noudattaa varsin selkeästi tulo- ja suhdannesykliä. Jos tulokehitys olisi riittävän hyvin ennakoitavissa, kotitaloudet voisivat kasvattaa luotonottoaan lamakausina ja tasata tehokkaammin kulutusta. Näinhän ei selvästikään ole käynyt vaan säästämisaste on ollut korkea nimenomaan syvässä lamavaiheessa. Myös luotonotto on keskimääräistä vähäisempää lamakausina. Pääomatulot ja ansiotulot ovat tosin negatiivisesti korreloituneita, mutta on todennäköistä että työttömät eivät juurikaan pääse nauttimaan kasvaneista korkotuloista.

Tulokehityksen ennakointi ei vielä varsinaisesti kerro mitään tuloepävarmuudesta eli tulojen vaihtelun muutoksista. Tuloepävarmuuteen vaikuttavat monet tekijät kuten sosiaaliturva, demografiset tekijät kuten kahden palkansaajan kotitalouksien osuus, luottorajoitusten muutokset sekä työttömyysasteen muutokset. Säästämisen varautumismotiivi (buffer stock -teoria) korostaa nimenomaan työttömyyden vaikutusta tuloepävarmuuteen. Tavanomaisessa rationaalisten odotusten pysyväistulohypoteesissa työttömyyden aikaansaama ansiotulojen supistuminen heijastuu vain tulo-odotuksiin ja lisää säästämistä, mutta ei sisällä erillistä suoraan työttömyyden kasvusta aiheutuvaa vaikutusta. Varautumismotiivin mukaan odotetun työttömyyden muutos vaikuttaa varautumissäästämiseen. Tämä oletus vapauttaa varautumissäästämismallin rationaalisten odotusten pysyväistulomallin usein testeissä hylätystä implikaatiosta, jonka mukaan viivästetyt tulot eivät saisi ennustaa kulutusta. Varovaisuussäästäminen voi teorian mukaan reagoida sekä työttömyysasteeseen että sen muutokseen, sillä ei ole selvää kumpi on parempi työpaikan menetyksen indi-

kaattori (Carroll, 1992 s. 102). Carroll toteaa, että säästäminen on työpaikan menetyksen pelossa luonteva varovaisuussäästämisen implikaatio. Työttömyysuhka on tärkein kotitalouksien tuloepävarmuuteen vaikuttava tekijä. Pysyväistulohypoteesi tai keynesiläinen säästämissmalli eivät tätä edellytä.

Näistä ajatuksista päästäänkin jo yhteen varovaisuussäästämisen testattavissa olevaan implikaatioon ts. siihen kulkeeko kausaliteetti säästämisestä työttömyysasteeseen vai päinvastoin. Varovaisuussäästämismallin mukaan säästäminen ennakoii työttömyysasteen odotettua nousua. Aikasarjatarkastelut ja kausaalisuustestit osoittivat, että säästämisasteen nousu ennakoii Suomessa yksisuuntaisesti työttömyysasteen nousua. Mitään vastavaikutusta ei ilmennyt ts. sitä, että korkea työttömyysaste olisi johtanut alhaiseen säästämisasteeseen. Työttömyys laskee kuitenkin ansiotuloja ja sitä kautta alentaa markkamääräistä säästämistä, mutta ei säästämisastetta. Markkamääräisen säästämisen voi ajatella kuvaavan *säästämiskykyä*, säästämisasteen taas lähemmin *säästämishaluja*. Säästäminen korreloi myös positiivisesti työttömyysasteen (tason) kanssa ts. säästämisaste on korkealla kun työttömyysriski on suuri. Carroll (1992, s. 111) väittää myös, että työttömyysodotusten jatkuminen on keskeinen syy sille, miksi lamakausina kulutuskyky pysyy pitkään laimeana.

Varovaisuussäästämishypoteesin mukaan säästämisasteen pitäisi olla historiallisesti korkealla kun työttömyysaste on suuri tai kun sen odotetaan nousevan. Havainnot viittaavat myös siihen, että rahoitussäästäminen kasvaa kun työpaikat tulevat uhanalaisiksi. Kestokulutushyödykkeiden hankinta supistuu vastaavasti kun tulo-odotukset heikentyvät. Kotitaloudet eivät lamakausina sitoudu muihinkaan suurempiin reaaliavarallisuushankintoihin. Ajateltaessa

nykyistä lamakautta, on helposti nähtävissä, että työttömyydellä ei ollut muuta erityistä roolia velkaantumisen ja säästämisen laskun kannalta kuin ehkä se, että tuloepävarmuus ja työttömyysodotukset olivat ennen lamaa vähäisiä. Säästämisasteen nopeaa nousua on sen sijaan vaikeaa selittää kokonaan ilman työttömyyttä. Työttömyydellä saattaa näin olla epäsymmetrinen ja ehkä epälineaarinen vaikutus säästämiseen.

Varovaisuussäästämisen ajatellaan johtavan myös pyrkimykseen tavoitella vakaata varat/tulot suhdetta. Jos kotitalouksilla on selkeä nettovarat/tulot tavoitetaso, niin kulutuksen kasvu seuraa pitkällä aikavälillä tulojen kasvuvauhtia. Muutoin ao. suhde räjähtäisi tai konvergoisi kohti nollaa. Vaikka onkin ilmeistä, että varat/tulot suhde on pysynyt yli ajan jokseenkin vakaana, ko. suhteen vaihtelut ovat varsin hidastilukkeisia ja korreloivat suhdannevaihtelujen kanssa. Tätä ei välttämättä voi pitää kovinakaan tavoiteltuna käyttäytymisenä. Varovaisuussäästämisen tärkeyttä korostetaan rahoitusvarallisuuteen, joka suojaisi kotitaloutta erityisesti työttömyysriskiltä.

1980-luvun lopun säästämisasteen romahdus useissa maissa liittyi nimenomaisesti rahoitusmarkkinoiden vapautuksesta ja likviditeettirajoitusten purkamisesta. Vaikka varovaisuussäästäminen ei suoranaisesti sisällä erityistä likviditeettirajoitusten käsittelyä, Carroll (1992, s. 117) esittää kuitenkin, että likviditeettirajoitusten purkaminen ja siihen liittyvä velkaantuminen ovat ainakin osasyllisiä USA:n säästämisasteen laskuun 1970-luvun lopulla. Jos tämä johtopäätös on oikea säästämisasteen muutosten tulisi periaatteessa ennakoida myös likviditeettirajoitusten muutoksia. Edellä jo korostettiin sitä, että varovaisuusmotiivi tähtää erityisesti likvidin varallisuuden katuttamiseen, sillä tehtävänä on varautua lyhyen aika-

välin tulovaihteluihin. Investoinneista reaaliomaisuuteen ei ole vastaavaa hyötyä, sillä ei-likvideinä niiden realisointi vie aikaa ja aiheuttaa lisäkustannuksia. Lamatilanne ei muutenkaan ole otollinen ajankohta realisoida esim. asuntovarallisuutta, sillä lamakautena tulo-odotukset ovat heikot, mikä näkyy alhaisissa asuntohinnossa.

Työttömyyden kasvulla ja velkaongelmalla on myös oma korrelaationsa, ovathan työttömät todennäköisimmin nuoria, joista osa on saattanut jo velkaantua mm. asunnonoston kautta. Vuonna 1992 työttömistä oli velkaisia 360 000 kotitaloutta, joiden keskimääräinen velkasaldo oli muiden velkaisten kanssa samaa tasoa eli noin 140 000 markkaa. Työttömyyttä kohdanneet kotitaloudet ovat laman aikana joutuneet mm. karsimaan menojaan, siirtämään laskujen maksua, käyttämään säästöjään, lykkäämään lainojen maksua ja ottamaan lisälainaa. Työttömyyttä kokeneista kotitalouksista noin 10 prosenttia oli saanut toimeentulotukea. Selvitysten perusteella vaikuttaa siltä, että omia säästöjä puretaan vain tiettyyn rajaan asti (Penttilä, 1992).

Lamasta ovat eniten kärsineet yrittäjät ja työntekijät, jotka ovat joutuneet myymään omaisuuttaan ja hankkimaan lisärahoitusta. Laman syventyessä erityisesti vähän velkaantuneet ovat lyhentäneet nopeasti velkojaan. Kun vuonna 1990 68 prosentilla kotitalouksista oli velkaa, oli vuonna 1992 osuus laskenut 61 prosenttiin ja vastaavasti vuonna 1994 osuus oli enää 58 prosenttia. Velkojen rakenne painottui kuitenkin suurempien velkojen suuntaan ja mm. asuntoluottojen keskimääräiset koot kasvoivat. Niillä kotitalouksilla, joilla on asuntolainaa, oli sitä vuonna 1994 keskimäärin 198 000 mk, ja vastaavasti vuonna 1992 159 000 mk. Markkamäärältään pieniä lainoja ja lainojen loppueriä on maksettu pois ja jäljelle on

jäänyt suurehkoja lainoja. Suurimmat asuntolainat keskittyvät 25-34 vuotiaille lapsiperheille (Halonen, 1994).

Työttömyys ja säästämisasenteet

Työttömyyden ja säästämisen välistä riippuvuutta voidaan selvittää myös kyselytutkimusten avulla. Aluksi on syytä lähteä liikkeelle kotitalouksien taloudellisten päätösten aikahorisontista. Taloudellisten päätösten aikahorisontilla voidaan otaksua tarkoitettavan kulutussäästämisspätösten suunnitteluhorisonttia. Pankkiyhdistyksen kyselyjen mukaan suurin osa kotitalouksista suunnittelee talouttaan korkeintaan muutaman kuukauden aikavälillä (taulukko 1, kuvat 8-9). Lukujen perusteella suunnitteluhorisontti näyttää lyhentyneen erityisesti vuosien 1992-94 välillä. Valitettavasti vain vuoden 1994 tulokset eivät ole kuitenkaan täysin vertailukelpoisia muihin vuosiin, sillä kysymystä muutettiin vuoden 1994 kohdalla siten, että kotitalouksilta kysyttiin *taloudellisen* suunnittelun sijaan *raha-asioiden* suunnittelua. Kysymyksen semanttinen sisältö näyttää tämän vuoksi siirtyneen koskemaan enemmän palkkatulojen tms. käytön suunnittelua.

Eräässä kysymyksessä vuodelta 1992 selvitettiin kotitalouksien kykyä säästämiseen. Vastausten mukaan kolmannes kotitalouksista ei elantoja velanhoitomenojen jälkeen kykene säästämään lainkaan, vaikka heillä olisi halua säästämiseen. Jatkokysymyksenä edellisen kysymyksen säästämään kykeneviltä kotitalouksilta kysyttiin säästämisen säännöllisyydestä. Vuonna 1992 säästäjistä valtaosa oli joko säännöllisiä tai ainakin tilapäisiä säästäjiä (kuviot 10). Näiden vastausten perusteella ainakin on löydettävissä selvä ja merkitsevä säästämis-motiivi. Vuoden 1994 kyselyssä nämä kysymykset

Taulukko 1. Taloudellisen suunnitteluhorisontin pituus eri vuosina, %

Kysymys: Kuinka pitkällä aikavälillä yleensä suunnittelette taloudellisia asioitanne, esim. suurimmat hankinnat tms ?

Horisontin pituus	1985	1987	1989	1990	1992	1994*
Ei lainkaan	10	8	8	11	6	11
alle 1 kk	17	19	20	18	21	44
1-3 kk	21	21	23	18	22	15
3-6 kk	18	17	19	18	19	10
6-12 kk	15	17	15	18	16	8
1-2 v	12	11	10	11	9	5
yli 2 v	6	6	5	6	4	3
Ei osaa sanoa	1	1	-	-	4	4

Lähde: Suomen Pankkiyhdistys

* Vuoden 1994 kysymys koski raha-asoiden suunnittelua

oli yhdistetty, koska sellaisia kotitalouksia jotka eivät halua säästää on äärimmäisen vähän. Sellaisia kotitalouksia, joilla rahaa ei jää säästöön oli vuonna 1994 edelleen kolmannes (kuvio 11).

Vastausten perusteella ei ehkä vaikuta yllättävältä, että säästäjäkotitalouksien suunnitteluhorisontti oli ei-säästäjiä pidempi (taulukko 2). Taloudellisen suunnitteluhorisontin pituus ja säästämisen säännöllisyys eivät myöskään ole riippumattomia vaan korreloivat positiivisesti.

Puolet ei-säästäjistä suunnittelee taloudellisia hankintojaan korkeintaan 3 kuukautta, säästäjistä näin lyhytjänteisiä on vain reilu kolmannes. Lisäksi taloudellisia hankintojaan ei lain-

kaan suunnittelevia oli 1992 ei-säästäjien joukossa kaksinkertainen määrä verrattuna säännöllisesti säästävien joukkoon. Tämä vastanee odotuksia, sillä esim. asunnon ostaminen osaksi velkarahoituksella edellyttää säännöllistä säästämistä kuoletusten takia. Pankkiyhdistyksen kysymyksessä oletettiin kuitenkin, että kuoletuksia ei lueta säästämiseksi. Suuren reaaliomaisuusinvestoinnin suorittaminen edellyttää myös pientä työttömyystodennäköisyyttä, muutoinhan kuoletuksista selviytyminen voi tuottaa vaikeuksia, mikä merkitsee pahimmassa tapauksessa reaaliarvallisuuuden realisointia ja tappioita.

Vuosien 1992 ja 1994 vertailu osoittaa

Taulukko 2. Taloudellinen suunnitteluhorisontti ja säästämisen säännöllisyys (1992, 1994), %

Horisontin pituus	Säännöllisesti		Satunnaisesti		Ei-säästäjät	
	1992	1994	1992	1994	1992	1994
Ei lainkaan	3.3	10.5	7	9.9	9.3	10.3
alle 1 kk	15.9	36.8	21.4	44.8	25.5	58.1
1-3 kk	20.7	15.3	23.3	19.7	25.3	12
3-6 kk	21.3	12.3	22.7	10.9	15.8	6.9
6-12 kk	18.8	11.1	14.2	7.5	15.1	5.1
1-2 v	14.5	8.4	7.5	4.9	5	2.8
yli 2 v	5.6	5.6	3.9	2.3	4	2.1
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

myös, että säännöllisesti säästävien suunnitteluhorisontti on selvästi pidempi kuin epäsäännöllisemmin tai ei lainkaan säästävien horisontti. Säännöllisesti säästävien kohdalla yli vuoden aikavälillä suunnittelevien osuus oli vuonna 1992 yli 20 prosenttia, 1994 14 prosenttia, kun se muiden kotitalouksien kohdalla jäi alle kymmenen prosentin.

Säästämiskysely sisältää myös kysymyksiä viimeisen vuoden aikana koetusta työttömyydestä sekä seuraavan vuoden työttömyysodoksista. Kyselyjen perusteella kävi ilmi, että suurin osa niistä kotitalouksista, jotka odottivat työttömyyttä seuraavan 12 kuukauden aikana kuuluivat ei-säästäjien ryhmään (taulukko 3). Toisaalta taas niistä, jotka eivät odottaneet työttömyyttä seuraavana vuonna suurin osa kuului säännöllisesti säästävien ryhmään.

Säännöllisesti tai tilapäisesti säästävät kotitaloudet eivät odottaneet työttömyyttä lähimmän vuoden kuluessa. Tämä tulos vaatii poh-

dintaa, sillä se kertoo, että joko työttömyysuhan alaiset kotitaloudet eivät halua tai eivät pysty säästämään. Lähinnä on kysymys kyvyttömyydestä säästää. Ne, jotka eivät odota työttömyyttä ovat myös tulotasoltaan paremmassa asemassa. Tätä kautta säästäminen on myös mahdollista ja säännöllisempää kuin työttömyyttä odottavilla kotitalouksilla. Yksilötason näyttö on näin osin ristiriidassa Campbellin aikasarjatuloksen "säästämisen pahan päivän varalle" motiivin kanssa. Tätä varautumista pahan päivän varalle on selvitetty aikasarja-aineistolla myös Suomessa ja havaittu sen pitävän paikkansa (ks. Haaparanta, Starck ja Vilmunen, 1988 sekä Takala, 1995). Eräs varsin ilmeinen syy näille ristiriitaisille havainnoille voisi olla se, että säästäminen on erityisen epätasaisesti jakautunutta kotitalouksien kesken. Pieni osa suurituloisista iäkkäistä kotitalouksista säästää säännöllisimmin (kuviot 12-13).

Laman syntyessä vuosina 1990 - 1992 ko-

Taulukko 3. Säästämisen säännöllisyys ja työttömyysodotukset. Työttömyysodotukset seuraavan vuoden aikana

Säästämisen säännöllisyys	1992		1994	
	Odottaa työttömyyttä	Ei odota työttömyyttä	Odottaa työttömyyttä	Ei odota työttömyyttä
Säännöllistä	31.2	44.2	30.3	44.2
Satunnaista	24	25	30.3	25.1
Ei jää säästöön	44.6	30.2	37.7	28.9
Ei osaa sanoa	0.2	0.5	2	1.8
Yhteensä	100	100	100	100

Taulukko 4. Säästämismotiivin muutos yli ajan, % vastaajista*

Säästämisen säännöllisyys	1979	1987	1989	1990	1992	1994
Säännöllisesti	47	49	45	46	40	39
Satunnaisesti	37	31	36	31	25	27
Ei säästäjät	16	20	19	21	35	34

*Kysymys on seuraavanlainen; "Jos ajattelette oman taloutenne tuloja, niin säästättekö osan taloutenne tuloista myöhäisempää käyttöä varten? Miten säännöllistä tämä säästäminen taloudessanne on?" Lainojen lyhennyksiä ei tässä laskettu säästämiseksi.

titalouksien säästämiskyky supistui selvästi. Tämä näkyy paitsi säännöllisesti säästävien osuuden vähenemisessä myös ei-säästäjien osuuden lähes 15 prosentin kasvussa. Vuoden

1994 tilanne ei juuri poikkea parin vuoden takaisesta tilanteesta. Varovaisuusmotiivista on näin ollen varsin heikosti todisteita. Säästämismahdollisuudet ovat kaventuneet erityisesti

pienituloisissa talouksissa, jotka ovat joko kokeneet työttömyyttä tai jotka ovat alttiita työttömyydelle. Eniten säännöllisiä säästäjiä on niiden joukossa, jotka eivät ole kokeneet eivätkä odota työttömyyttä. Vastaavasti 40 prosentilla työttömyyttä kokeneilla ja odottaneilla ei rahaa jää säästöön (taulukko 5).

Koettu työttömyys ja työttömyysodotukset ovat myös suuresti päällekkäisiä ja kasautuvia ongelmia, mikä entisestään korostaa säännöllisesti säästävien ja työttömyydeltä suojattujen taloudellisesti turvattua asemaa.

tärkeää erotella toisistaan markkamääräinen säästäminen ja säästämisaste. Nämä säästämis-käsitteet kuvaavat hiukan eri asioita.

Eräs tärkeä säästämiseen liittyvä havainto on se, että säästäminen on jakautunut hyvin epätasaisesti kotitalouksien kesken. Säästämisikäytymisen suhteen kotitaloudet eroavat ratkaisevasti. Eri kotitalousryhmien erilaisilla keskinäisellä taloudellisella kehityksellä ja käyttäytymisellä on merkitystä säästämisen analysoinnin kannalta. Taloudellisia toimiaan suunnittelevat vastaavat valtaosasta syntyvästä markkamääräisestä säästämisestä, kun taas säästämisasteeseen vaikuttaa myös likviditeettirajoitteisten kotitalouksien tulokehitys. Työttömyys ra-

Taulukko 5. Työttömyystausta ja säästämisen säännöllisyys, % Työttömyys kotitaloudessa

Säästämisen säännöllisyys	Ollut tai on nyt perheessä	Odottaa työttömyyttä 12 kk aikana	Ei ole ollut/ eikä odota
Säännöllisesti	33	30	46
Satunnaisesti	27	30	26
Rahaa ei jää säästöön	40	40	28

Johtopäätökset

Viime vuosina säästämisasteen muutosten yhteydessä ei ole ollut vaikea välttyä ajatukselta, etteikö työttömyydellä olisi jotain osuutta säästämismuutoksiin. Työttömyys merkitsee tulojen supistuessa sitä, että markkamääräinen säästäminen vähenee. Rahoitussäästäminen väheneekin lamavuosina 1990-1993 selvästi. Toisaalta tilinpidon säästämisaste, joka määritellään säästämisen ja tulojen suhteena, kasvoi ennätyksellisen nopeasti samoina vuosina. Tarkastelujen perusteella näyttääkin siltä, että on

joittaa varsinkin pieni- ja keskituloisten säästämistä. Työttömyysriski on suurinta nuorissa ikäluokissa, jotka ovat usein velkaantuneempia kuin vanhemmat kotitaloudet. Vanhemmat aikuiskotitaloudet ovat myös innokkaimpia ja säännöllisimpiä säästäjiä. Lamavuosina erityisesti iäkkäät kotitaloudet ovat pystyneet irtautumaan veloistaan.

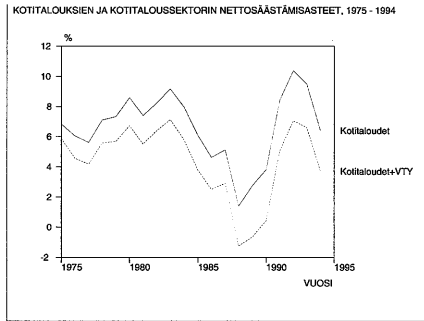
Kotitalouksien varallisuudesta pääosa on haitsemattomana inhimillisen pääoman muodossa. Työttömänä tämän pääoman tuotto ts. ansiotulo jää suurimmaksi osaksi saamatta. Inhimillistä pääomaa ei voi säästää yli ajan sa-

malla tavoin kuin rahoitusvaroja, eikä joutilaalle henkiselle pääomalle makseta korkoa. Työttömyyskorvaukset eivät yleensä vastaa ansiotuloa ja näin säästäminen supistuu. Työttömyysriski on keskeisin tuloriski myös velkaantuneiden kotitalouksien kulutus päätösten kannalta. Työttömyysriski vähentää erityisesti reaaliomaisuusinvestointeja ja kestokulutushyödykehankintoja. Yhteiskunnan tulonsiirrot työttömille ovat lamavuosina kasvaneet. Tulonsiirtojen avulla on ylläpidetty kulutusta, muutoin kulutuksen supistuminen olisi ollut vieläkin rajuempaa. Aikasarjahavainnot tukevat käsitystä säästämiseen liittyvästä varautumismotiivista. Tässä selvityksessä haettiin kuitenkin empiiristä näyttöä sille, että työttömyysuhka olisi lisännyt säästämishalukkuutta. Kovin vahvaa todistusaineistoa tästä varovaisuussäästämisestä ei kuitenkaan nimenomaan suurimman työttömyysriskin omaavien kohdalla havaittu. Tämä oli jonkinasteinen yllätys.

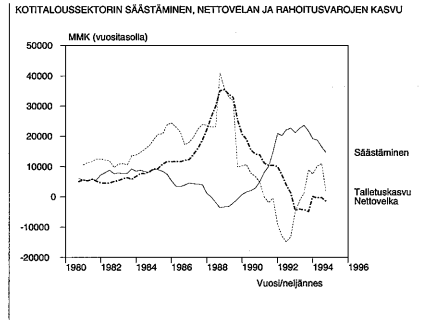
Kirjallisuus

- Brunila A. & Koskela E. (1994): Rahamarkkinoiden liberalisointi ja kotitalouksien säästämistä, *KOP Taloudellinen katsaus* 2/1994.
- Carroll C.D. (1992): The Buffer-Stock Theory of Saving: Some Macroeconomic Evidence, *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 61-156.
- Deaton A. (1992): Understanding Consumption, *Clarendon Press, Oxford*.
- Engle R.F. & Granger C.W.J: (1987): Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing, *Econometrica* 55, 251-276.
- Hall R.E. (1978): Stochastic Implications of the Life Cycle Permanent Income Hypothesis: Theory and Evidence, *Journal of Political Economy*, 96, 971-87.
- Halonen U. (1992): Pankkiyhdistyksen säästämis- ja velkaantumiskyselyt, eri vuodet.
- Harris E.S. & Steindel C.(1991): The Decline in U.S. Saving and Its Implications for Economic Growth, *Federal Reserve Bank of New York Quarterly Review*, Winter 1991.
- King M.A. (1993): Debt Deflation: Theory and Evidence, *European Economic Review*, 38, 419-445.
- Koskela E. ja Viren M. (1992): Household saving and uncertainty: evidence from Finland, University of Turku, Department of Economics, *Research Reports No. 17, May 1992*.
- Muellbauer J. (1994): The Assessment: Consumer Expenditure, *Oxford Review of Economic Policy*, 10 No. 2, 1-41.
- Penttilä I. (1992): Kun lama on reiän tehnyt lompakkoon..., Tilastokeskus, *Hyvinvointikatsaus* 3/92, 14-19.
- Salmi H: (1995): Suhdannenousun dynamiikka yllätti, Tilastokeskus, *Tilastouutisia* 1995:16, 3.2.1995
- Takala K. (1995): Permanent Income Hypothesis and Saving in Finland, *Bank of Finland, Discussion Papers No. 15/95*.
- Tilastokeskus (1993): Kotitaloudet ja lama, tietoja laman taloudellisista seurauksista 1991 ja 1992, *Tulot ja kulutus* 1993:11.
- Viren M. (1989a): Onko kotitalouksien säästämisen lama pitkäaikainen?, *KOP Taloudellinen katsaus* 4/1989.
- Viren M. (1989b): Elinkaarihypoteesi kotitalouksien säästämiskäyttäytymisen selittäjänä, *Suomen Pankin keskustelualoitteita* 39/89.

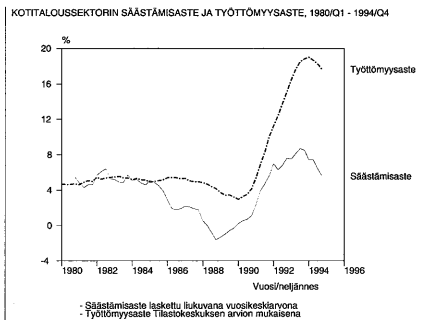
Kuvio 1.

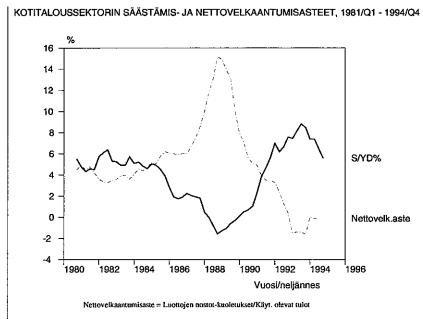
Kuvio 3.

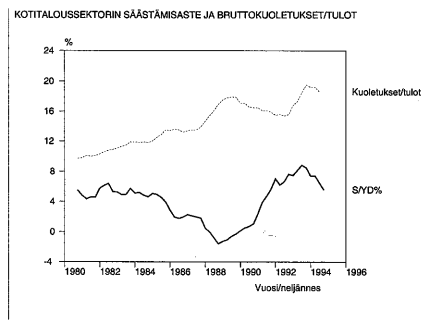
Kuvio 2.

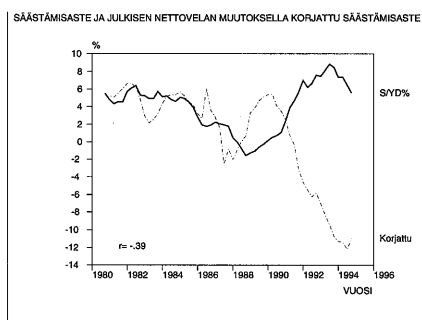
Kuvio 4.

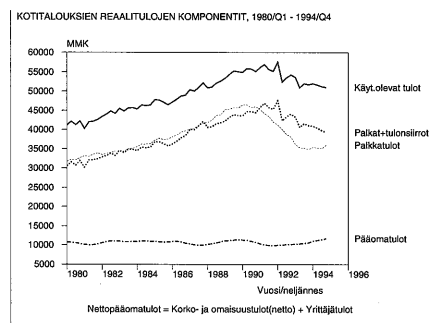
Kuvio 5.

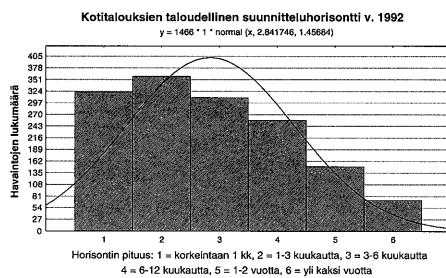
Kuvio 7.

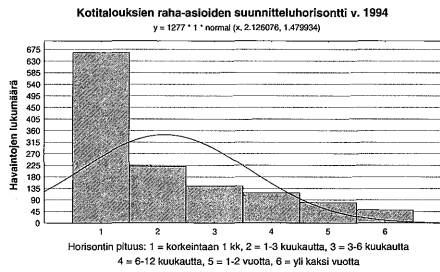
Kuivo 6.

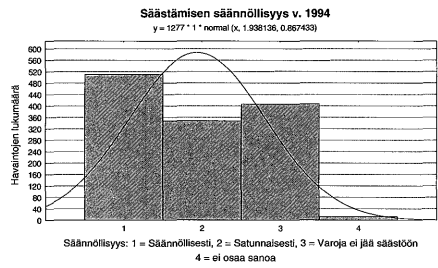
Kuvio 8.

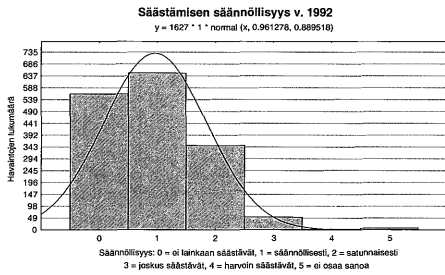
Kuvio 9.

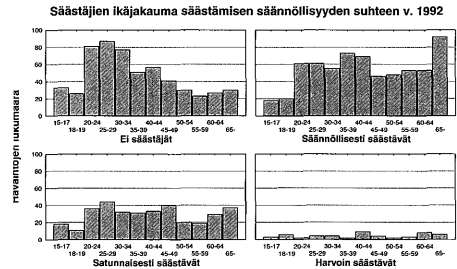
Kuvio 11.

Kuvio 10.

Kuvio 12.

Kuvio 13.

